

BRUG AF KHAT BLANDT
PERSONER MED SOMALISK
BAGGRUND I DANMARK

– en undersøgelse af omfang
og holdning

2009

**Brug af khat blandt personer med somalisk baggrund i Danmark
– en undersøgelse af omfang og holdning**

Udarbejdet af ALS research ApS for Sundhedsstyrelsen, marts 2009

Sundhedsstyrelsen
Islands Brygge 67
2300 København S

URL: <http://www.sst.dk>

Emneord: khat, misbrug, etniske danskere

Kategori: Udredning

Sprog: Dansk

Version: 1,0

Versionsdato: 25.05.2009

Format: pdf

Elektronisk ISBN: 987-87-7676-931-4

Udgivet af Sundhedsstyrelsen, maj 2009

Forord

Khat er en plante som kan tygges, hvorved et stimulerende stof frigives. Stoffet er forbudt i Danmark, men khat er et populært rusmiddel blandt mennesker med somalisk baggrund, både i Danmark og i andre vestlige lande. Brug og misbrug af khat har i en årrække været til diskussion i Danmark, både blandt dansk-somalierne og myndigheder, men der har ikke tidligere foreligget dokumentation for problemets omfang.

Sundhedsstyrelsen har derfor iværksat denne undersøgelse, der kortlægger udbredelsen af khat blandt dansk-somalierne i alderen 15-50 år, og desuden belyser viden og holdninger til brugen af khat blandt disse. Undersøgelsen har søgt at inddrage de mange grupperinger i det somaliske miljø, og er blevet mødt med stor interesse og tilslutning. 848 personer, svarende til 15% af alle 15-50-årige dansk-somalierne, har deltaget i undersøgelsen.

Undersøgelsen bekræfter, at der er brug for en indsats mod khatmisbrug i det somaliske miljø, idet den viser, at en stor del af somalierne er aktive brugere af khat, det gælder især de somaliske mænd. Men khatforbrug findes også blandt kvinderne, og selv om det kun er et lille mindretal af kvinder med somalisk baggrund, der er aktive brugere af khat, er dette en uheldig udvikling, der bl.a. kan give problemer i relation til graviditet, fødsel og spædbørn.

Undersøgelsen viser, at der er gode udgangspunkter for at forebygge khatmisbrug fremover. Halvdelen af dansk-somalierne har aldrig brugt khat, og et flertal giver klart udtryk for, at khatbrug giver problemer – problemer med helbredet, med familien, med økonomien og med integration i det danske samfund. I tråd hermed er et flertal enige i, at khat er forbudt. Særlig positivt er det, at der blandt de unge er et stort flertal, der *ikke* bruger khat - det gælder især de unge, der er under uddannelse. Det tyder på, at der er en ny indstilling til khat på vej i den unge generation, en indstilling, det er værd at støtte op om.

Undersøgelsen giver et solidt grundlag for tilrettelæggelse af en forebyggende indsats mod khatmisbrug. Det er Sundhedsstyrelsens håb, at undersøgelsen kan stimulere til målrettede indsatser mod khatmisbrug fremover, både i det somaliske miljø og i de relevante kommuner.

Sundhedsstyrelsen takker alle de personer, der har formidlet undersøgelsen, og de mange, der har svaret på undersøgelsens spørgsmål. Det er denne store tilslutning, der har sikret undersøgelsens solide resultater.

Else Smith
Centerchef

Indhold

Introduktion og hovedkonklusioner	6
Introduktion	6
Baggrund	6
Formål og opdrag	6
Hovedkonklusioner	7
Forbrug af khat	7
Sociale forhold og khatbrug	8
Holdninger til khat	9
Rapportens opbygning	11
1 Brug af khat blandt dansk-somalier	12
1.1 Baggrunds faktorer og sammenhænge	12
1.1.1 Køn	12
1.1.2 Under uddannelse	12
1.1.3 Indkomst, alder og bopæl	12
1.1.4 Familieforhold	12
1.2 Profil af khatbrugerne	13
1.2.1 Khat som social og kulturel aktivitet	25
1.2.2 Brug af andre rusmidler end khat	26
1.3 Profil af storbrugerne	26
1.3.1 De mandlige storbrugere	26
1.3.2 De kvindelige storbrugere	26
1.4 Opsamling	27
2 Viden og forestillinger om andres brug af khat	29
2.1 Baggrunds faktorer og sammenhænge	29
2.1.1 Brug af khat	29
2.1.2 Køn og alder	30
2.1.3 Under uddannelse og bopæl	30
2.1.4 Civilstatus og indkomst	30
2.2 Brug af khat blandt familiemedlemmer	30
2.3 Brug af khat blandt venner	32
2.4 Forestillinger om brug blandt alle dansk somaliere	34
2.5 Andre etniske gruppers brug af khat	36
2.6 Opsamling	37
3 Dansk-somalieres holdninger til khat	38
3.1 Baggrunds faktorer og sammenhænge	38
3.1.1 Brug af khat	38
3.1.2 Bopæl	38
3.1.3 Under uddannelse og indkomst	38
3.1.4 Køn og alder	39
3.2 Kan man blive afhængig af khat?	39
3.3 Skal khat være lovligt?	41
3.4 Khat: somalisk kultur, tabu eller problem for integration?	42
3.4.1 Problemer forårsaget af khat	44
3.5 Opsamling	45

4	Om undersøgelsen	46
4.1	Datamateriale	46
4.1.1	Spørgeskemaundersøgelse	46
4.1.2	Uddeling og indsamling af spørgeskemaer	46
4.1.3	Interviewundersøgelse	46
4.2	Undersøgelsens metode	47
4.3	Statistisk bearbejdning af spørgeskemaer	48
4.4	Repræsentativitet og udsagnskraft	48
4.5	Respondenter	49

Introduktion og hovedkonklusioner

Introduktion

Denne rapport præsenterer en kortlægning af forbrug af og holdninger til khat blandt personer med somalisk baggrund i Danmark¹. Data og resultater er baseret på en større spørgeskemaundersøgelse blandt dansk-somalier samt en mindre supplerende interviewundersøgelse omkring brug af og holdninger til khat. Undersøgelsen er foretaget i perioden november 2008-februar 2009 og er foretaget af Als Research på opdrag fra Sundhedsstyrelsen.

Baggrund

Der lever 16.550 somaliere i Danmark, hvoraf to tredjedele er flygtninge eller familiesammenførte og en tredjedel er efterkommere.² Langt størstedelen af efterkommere er under 15 år. Dansk-somalierne er for størstedelens vedkommende bosat i og omkring de større byer. København, Århus, Odense, Ålborg og Kolding huser således over 70 % af alle herboende somaliere.³

Khat er, hvad flere kalder et 'kulturstof', dvs. særligt knyttet til og hovedsageligt brugt af den somaliske gruppe i Danmark. I 1993 blev khat klassificeret som et narkotikum og dermed gjort ulovligt i Danmark. Gennem de seneste år har khat været genstand for en stigende opmærksomhed, både fra politisk, sundhedsfagligt og politimæssigt hold. Også fra de somaliske miljøer har det jævnlige været påpeget, at khat udgør et voksende problem for mange herboende somaliere. Blandt andet har det været fremført, at khat vanskeliggør integrationen, og at det er en hård belastning for de somaliske familier, hvor khatbrugen er omfattende.

Formål og opdrag

Der er endnu aldrig foretaget en egentlig kortlægning af khat blandt dansk-somalier. Samtidig er der mange myter og forestillinger om khats farlige henholdsvis ufarlige karakter, omfanget af brug eller misbrug osv. Sundhedsstyrelsen har med herværende undersøgelse ønsket at imødekomme behovet for mere viden på dette område.

Det har været undersøgelsens formål at afdække og beskrive brugen af khat blandt dansk-somalier, herunder hvilke grupper, der bruger khat (køn, alder, geografi, uddannelse m.v.), forbrugets omfang og karakter. Derudover har undersøgelsen skulle afdække holdningen til brug af khat blandt personer med somalisk baggrund i Danmark samt somaliernes erfaringer med andre etniske gruppers forbrug af khat.

¹ I denne gruppe er inkluderet alle herboende somaliere, dvs. uafhængigt af deres opholdsgrundlag. I rapporten kaldes gruppen dansk-somalier.

² Danmarks Statistiks folketal, 2008

³ Københavnsområdet: 4874; Århus: 3488; Odense: 1743; Ålborg; 1139; Kolding: 606

FAKTA OM KHAT

Stoffet khat udgøres af de friske blade og stængler fra Khatplanten, som indeholder de psykoaktive stoffer cathinon og katin.⁴ Som rusmiddel har khat en opkvikkende og stimulerende effekt, som fremkommer efter længere tids tygning (ca. 1,5 timer). Khat kan ryges eller drikkes som ekstrakt, men indtages i langt overvejede grad ved tygning. Sundhedsstyrelsen klassificerer khat som moderat afhængighedsskabende.⁵ Kendte abstinenssymptomer er angst, rastløshed, nedtrykthed og aggression. Andre bivirkninger inkluderer søvnevanskeligheder, appetitløshed og humørsvingninger. Herudover peges på forringet sædkvalitet, celleforandringer i mundhulen og lavere fødselsvægt som øvrige mulige bivirkninger.⁶

Hovedkonklusioner

Denne rapport præsenterer resultaterne af kortlægningsundersøgelsen *Brug af khat blandt personer med somalisk baggrund i Danmark – en undersøgelse af omfang og holdninger*. Undersøgelsen er den første af sin art i Danmark og afdækker hhv. tilkendegivelser om egen brug, viden og forestillinger om andres brug samt holdninger til khat blandt dansk-somalierne. Resultaterne er baseret på en spørgeskemaundersøgelse blandt herboende somaliere samt en mindre supplerende interviewundersøgelse med fagfolk og repræsentanter fra det somaliske miljø. I alt 848 respondenter har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, svarende til ca. 15 % procent af alle dansk-somalierne i aldersgruppen fra 15-50 år.

Forbrug af khat

Over halvdelen af somaliere tygger ikke khat og har aldrig prøvet det

Resultaterne af undersøgelsen viser, at 51 % af undersøgelsens dansk-somalierne aldrig har prøvet at tygge khat. Ligeledes er der 14 %, som tidligere har tygget, men som ikke længere gør det. Samlet er det altså 65 % af undersøgelsens dansk-somalierne, der ikke tygger khat.

Størstedelen af kvinder har aldrig prøvet at tygge khat

Ser man på fordelingen af køn blandt gruppen, der aldrig har prøvet khat, er andelen endnu højere for kvindernes vedkommende. Således har 77 % aldrig prøvet det, men dette gælder også for en betydelig del af mændene, nemlig 34 %.

⁴ Planten dyrkes primært i Afrikas Horn og importeres til bl.a. Europa, særligt Holland og Storbritannien, hvor khat er lovligt.

⁵ Der er delte meninger om, hvorvidt khat er afhængighedsskabende. Se f.eks. Axel Klein (2008): Forbud eller laizzes faire? – Reguleringen af khat i Skandinavien og Storbritannien. I: *Stof* 12, 2008

⁶ Sundhedsstyrelsen (2008): *Stoffer. Hvordan virker de, og hvordan ser de ud*. København: Sundhedsstyrelsen; Klaus Toudahl og Anders Pedersen (2008): Når khat fylder for meget – misbrug i en minoritetsgruppe. I: *Stof*, nr. 12, 2008.

En mindre gruppe kvinder og en større gruppe mænd er aktive brugere af khat-
Blandt spørgeskemaundersøgelsens respondenter angiver 16 % af kvinderne og 48 % af mændene at have tygget khat indenfor den seneste måned. Heraf er nogle storbrugere, dvs. tygger khat 2-3 gange eller 4 gange og flere om ugen. Blandt alle de dansk-somaliske kvinder udgør storbrugerne 6 % og blandt alle dansk-somaliske mænd 29 %.

De unge tygger næsten ikke khat

Undersøgelsen viser samtidig, at brugen af khat er forsvindende lille for unge dansk-somaliere. Nærmest ingen unge under 20 år har prøvet at tygge khat. Cirka halvdelen af unge mænd i 20'erne har aldrig prøvet khat, mens dette gælder for cirka tre fjerdedele af kvinder i 20'erne. Debutalderen for at prøve khat er for flertallets vedkommende mellem 20 og 24 år.

Dansk-somaliere har et meget lille forbrug af andre rusmidler

Generelt blandt dansk-somalierne er det kun få procent, der har prøvet andre rusmidler som alkohol, hash og andre euforiserende stoffer. For de dansk-somaliere, der selv tygger khat, er andelen højere end blandt dem, der ikke selv tygger khat, og her er det primært alkohol, der angives et forbrug af.

Mange har mandlige familiemedlemmer eller venner, der tygger khat

Mange kender et højt antal af mandlige venner og familiemedlemmer med et forbrug af khat. Særligt blandt dansk-somaliere, der selv tygger khat, er kendskabet til andre khatbrugere stort. 56 % af khatbrugerne angiver, at mange eller alle mænd i deres familie tygger khat og tilsvarende angiver 74 %, at mange eller alle mandlige venner tygger khat.

Forestillinger om andres brug af khat er overvurderede

Forestillingen om, hvor mange andre dansk-somaliere, der tygger khat, er stærkt overvurderet. Dette gælder for respondenternes vurdering af alle grupper indenfor dansk-somalierne. Således er det en udbredt forestilling, at større andele af både unge og ældre, mænd og kvinder tygger khat end hvad faktisk er tilfældet ifølge undersøgelsens tal.

Ikke stort kendskab til brug af khat blandt andre etniske grupper Danmark

Undersøgelsens respondenter kender stort set ikke til khatbrug blandt andre etniske grupper i Danmark. Der angives blandt respondenterne kendskab til noget khatforbrug indenfor arabiske og andre afrikanske grupper og en smule blandt danskere.

Sociale forhold og khatbrug

Køn og uddannelse har betydning for forbruget af khat

Særligt respondenternes køn og om de er under uddannelse har betydning for brugen af khat. Undersøgelsen viser, at khat er langt mere udbredt blandt mænd og blandt dansk-somaliere, der ikke er under uddannelse. Omvendt er khat meget lidt udbredt blandt kvinder og blandt dansk-somaliere under uddannelse.

Generelle marginaliseringsfaktorer er del af billedet for brugen af khat

Der er ligeledes en sammenhæng mellem brugen af khat og flere af de klassiske marginaliseringsfaktorer. Blandt brugere af khat er der således en overrepræsentation af fraskilte/separerede og kontanthjælpsmodtagere. Geografisk er der også en langt større koncentration af dansk-somaliske brugere i Hovedstadsområdet sammenholdt med det øvrige Danmark.

Khat tygges og opfattes som et socialt og kulturelt stof

Undersøgelsen viser, at langt de fleste af brugerne opfatter det at tygge khat som en social og kulturel aktivitet. Typisk svarer brugerne, at de tygger khat i samvær med andre og for mændenes vedkommende i klubber. Hovedårsagerne til at tygge khat er blandt respondenterne, at det er noget man gør sammen, og at det er en del af somalisk kultur.

Brugerne oplever begrænsede konsekvenser af khatbrug

Kun 37 % af undersøgelsens khatbrugere angiver, at de har oplevet problemer forårsaget af khat. Heraf nævner de fleste problemer med helbred, økonomi og familien.

Holdninger til khat

Holdninger afhænger meget af det personlige brug af khat

Generelt er svarene på holdningsspørgsmålene i undersøgelsen meget afhængige af egen brug af khat. Der er en klar tendens til, brugerne af khat er langt mindre kritiske i deres vurderinger af khats følgevirkninger og tilsvarende mere positive overfor brugen af khat. Omvendt er der større skepsis og modstand blandt dem, der aldrig har tygget khat.

Delte meninger i forhold til afhængighed

Blandt alle undersøgelsens dansk-somalierne mener 64 %, at man kan blive afhængig af khat. Der er dog stor forskel på holdningen hertil alt efter om man selv tygger khat eller ej. Hvor 80 % af dem, der aldrig har prøvet at tygge khat har denne holdning, er det kun 40 % af brugerne, der anser khat som afhængighedsskabende.

Ikke-brugere mener i højere grad, at khat er problematisk

Når man ser på den samlede besvarelsesprofil svarer mellem 70 % og 75 %, at khat giver problemer med hhv. helbred, familie og økonomi. Dette er igen væsensforskelligt blandt dem, der selv er brugere og dem, der ikke er brugere. Omkring 25 % af brugerne mener, at khat forårsager disse problemer, mens ca. 65 % af ikke-brugerne deler denne holdning.

Størstedelen af dansk-somalierne støtter forbud af khat i Danmark

Samlet set mener 64 % af de adspurgte dansk-somalierne, at khat skal være ulovligt i Danmark. Igen gør egen brug af khat en markant forskel på holdningen: Mens 92 % af ikke-brugere mener, at khat skal være ulovligt, er dette kun tilfældet for 19 % af brugerne.

Delte meninger omkring tabuet af khatbrug

Under halvdelen (39 %) af de adspurgte dansk-somalierne mener, at khat er tabu. Blandt brugerne af khat deler kun 22 % denne holdning, mens 49 % af ikke-brugerne mener, at det er et tabu at tygge khat. Det vil altså sige, at khat anses som større tabu blandt dem, som ikke bruger det end blandt dem, som selv tygger.

Flertallet mener, at khat udgør et problem for somalieres integration

Samme mønster ses i respondenternes holdning til om khat udgør et problem for somalieres integration i Danmark. Samlet set mener 64 %, at dette er tilfældet, men blandt brugerne er det langt færre. Kun 39 % af brugerne ser khat som et integrationsproblem, mens dette gælder for 80 % af ikke-brugerne.

Over halvdelen mener, at khat er en del af somalisk kultur

Uanset egen brug af khat, erklærer flertallet, at khat er en del af somalisk kultur – uafhængigt af, om det anses som ok at tygge eller ej. 64 % af dansk-somaliere i undersøgelsen angiver den holdning, at khat er en del af kulturen. Dette tal er igen højere for brugerne (83 %) end ikke-brugerne (55 %).

Rapportens opbygning

Kapitel 1 beskriver brugen af khat blandt dansk-somalierne, herunder omfang og karakter. Forestillinger og fordomme erstattes her af fakta om brug, forbrug og evt. misbrug fra spørgeskemaundersøgelsens resultater.

Kapitel 2 omhandler andres brug af khat. Heri præsenteres respondenternes kendskab til og vurdering af khatforbruget blandt deres familiemedlemmer og venner. Herudover gives et billede af deres forestillinger om forbruget blandt dansk-somalierne generelt og i andre etniske grupper end somaliske.

Kapitel 3 ser på holdninger til khat, herunder omdiskuterede spørgsmål om khat som en naturlig del af somalisk kultur, om khat som et problem for somalieres integration i Danmark, om afledte problemer ved brugen og om afhængighed og tabu.

I det særskilte bilag 1 findes statistiske udtræk af samtlige spørgsmål og besvarelser i spørgeskemaet (frekvenstabeller).

1 Brug af khat blandt dansk-somaliere

Der er mange forestillinger i omløb om brugen af khat blandt somaliere i Danmark. En del af formålet med denne undersøgelse har været at erstatte forestillinger og fordomme med viden omkring den faktiske brug. I det følgende præsenteres resultater omkring omfang og karakter af khat-brugen blandt dansk-somaliere.

1.1 Baggrundsfaktorer og sammenhænge

I analysen af dansk-somalieres brug af khat, er der testet for statistisk signifikans og for styrken af sammenhængen mellem brug af khat og forskellige baggrundsfaktorer. Der er ikke tale om et mål for kausalitet, men om et mål for korrelationen, dvs. styrken af sammenhængen mellem to variable. Styrken angives ved korrelationskoefficienten Cramer's V, der angiver styrken af sammenhængen ved en værdi mellem 0 (ingen sammenhæng) og 1 (perfekt sammenhæng).

1.1.1 Køn

Der er forskel på hvor væsentlige de forskellige baggrundsfaktorer er for brugen af khat. Særligt sammenhængen mellem køn og om man tygger khat eller ej er stærk (Cramer's $V=0,421$). Som nedenstående beskrivelse af dansk-somalieres khatbrug vil vise, er der tale om, at de dansk-somaliske mænd er overrepræsenteret og de dansk-somaliske kvinder underrepræsenteret i forhold til, hvad man statistisk ville forvente. Som baggrundsfaktor er køn altså det vigtigste parameter.

1.1.2 Under uddannelse

Herudover viser der sig en forholdsvis stærk sammenhæng imellem at være under uddannelse og brugen af khat (Cramers $V = 0,304$). Det betyder her, at der er forholdsvis flere brugere af khat, der ikke er under uddannelse og tilsvarende færre brugere blandt dansk-somaliere under uddannelse.

1.1.3 Indkomst, alder og bopæl

Endelig er der en række faktorer, som er mindre stærke i sammenhæng, men ikke desto mindre er statistisk signifikante i forhold til billedet af khatbrug. Dette er f.eks. typen af indkomst (Cramers $V=0,192$), hvor der er relativt flere kontant-hjælpsmodtagere i brugergruppen og relativt færre, der modtager SU. Også alder spiller en rolle, hvor forholdsvis flere ældre end unge tygger khat (Cramers $V=0,177$), og flere brugere bor i København end i øvrige dele af landet (Cramers $V=0,166$).

1.1.4 Familieforhold

Der viser sig også en sammenhæng mellem at have børn under 18 år og tygge khat (Cramers $V=0,152$), hvor flere end statistisk forventet har børn og tygger khat. Endelig er der en sammenhæng mellem civilstatus og brugen af khat (Cramers $V=0,110$), hvor relativt flere blandt separerede/skilte er brugere af khat end blandt gifte og enlige.

1.2 Profil af khatbrugerne

I det følgende præsenteres en beskrivelse af omfang og karakter af brugen af khat blandt dansk-somalierne. Respondenterne er inddelt i tre grupper: *aktive brugere* (der har svaret ja til at tygge indenfor den seneste måned), *tidligere brugere* (der har svaret ja til at tygge khat, men ikke har gjort det indenfor seneste måned eller seneste år) og *ikke-brugere* (der har svaret nej til at have prøvet at tygge khat).

Tabel 1.1 Antal brugere af khat

	Antal	Pct.	Valid pct.	Akkumuleret pct.
Aktive brugere	266	31,4	35,0	35,0
Tidligere brugere	107	12,6	14,1	49,1
Ikke brugere	387	45,6	50,9	100,0
Total	760	89,6	100,0	
Mangler	88	10,4		
Total	848	100,0		

Som tabel 1.1. viser, fordeler respondenterne sig i to lige store grupper af brugere og ikke-brugere. Dog er cirka en tredjedel af den samlede brugergruppe at betegne som *tidligere brugere*, idet de ikke har tygget khat inden for seneste måned eller år. Således er det cirka en tredjedel af dansk-somalierne, der er *aktive brugere*, mens halvdelen er *ikke-brugere*.

Tabel 1.2 Køn og brug af khat

		Køn			
		Mand	Kvinde	Total	
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	212	48	260
		Pct.	48,1%	16,4%	35,4%
	Tidligere bruger	Antal	80	20	100
		Pct.	18,1%	6,8%	13,6%
	Ikke brugere	Antal	149	225	374
		Pct.	33,8%	76,8%	51,0%
Total		Antal	441	293	734
		Pct.	100,0%	100,0%	100,0%

Ser man på kønsfordelingen bliver det tydeligt, at det primært er mænd, der tygger khat, som koefficienten Cramers V for sammenhæng mellem køn og brug også viste. Kun 34 % af mændene har aldrig prøvet at tygge khat, mens 48 % af de adspurgte mænd har tygget indenfor den seneste måned. For kvindernes vedkommende har 77 % aldrig tygget khat, og 16 % har tygget indenfor den seneste måned. At andelen af aktive kvindelige brugere trods alt er så høj bryder med den gængse forestilling om, at det kun er mænd, der tygger khat, men det stemmer overens med vores somaliske informanternes vurdering af, at flere kvinder også er begyndt at tygge khat.

Mange kæder dette sammen med manglende tilknytning til arbejdsmarkedet og en vanskelig hverdag med børn og eneansvar i familierne. Herudover er der også tegn på, at flere kvinder bruger khat under graviditet for at reducere barnets fødselsvægt og dermed risikoen for kejsersnit.⁷

⁷ Se herom B. Essén (2003): Gravide indvandrerkvinder i Skandinavien. I: *Ugeskrift for Læger* 2003;165(46):4425-8; H. Gylche (2004): Det svangerprofylaktiske arbejde med indvandrerkvinder. I: *Ugeskrift for Praktisk Lægegerning* 2004; 82(4):477-82 og B. Essén et.al. (2000): *Qualitative study of pregnancy and childbirth experiences in Somalian women resident in Sweden*. BJOG 2000 Dec; 107(12):1507-12.

Den overvejende del af kvinderne har dog aldrig prøvet at tygge khat. Som kapitel 2 viser, er dette da også den generelle forventning og forestilling blandt undersøgelsens respondenter.

Ligeledes er der blandt interviewundersøgelsens informanter enighed om, at kvinderne i højere grad tager afstand fra brugen af khat, og at de i familierne mærker konsekvenserne af f.eks. ægtefællens brug eller misbrug. Dette er både økonomiske konsekvenser og praktiske konsekvenser i form af at stå alene med børnene, husholdningen og dagligdagen. Khatbrug peges ofte på som en hyppig årsag til skilsmisser blandt dansk-somaliske ægtepar og ligeledes, at det er kvinderne, der i sidste ende smider mændene ud af hjemmet.

Denne karakteristik findes også hos medarbejdere i herberg og varimestuer, der møder mændene efterfølgende.

Tabel 1.3 Alder og brug af khat fordelt på køn

Mand	Aldersgrupper										Total
	<14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-59	60+	
Aktive brugere	0	1	8	21	31	41	33	36	30	8	209
	,0%	3,7%	18,2%	39,6%	53,4%	56,9%	50,0%	70,6%	66,7%	47,1%	48,0%
Tidligere brugere	0	6	13	11	8	10	10	7	9	5	79
	,0%	22,2%	29,5%	20,8%	13,8%	13,9%	15,2%	13,7%	20,0%	29,4%	18,2%
Ikke brugere	2	20	23	21	19	21	23	8	6	4	147
	100,0%	74,1%	52,3%	39,6%	32,8%	29,2%	34,8%	15,7%	13,3%	23,5%	33,8%
Total	2	27	44	53	58	72	66	51	45	17	435
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Kvinde	Aldersgrupper										Total
	<14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-59	60+	
Aktive brugere	0	0	7	7	8	11	4	6	4	0	47
	,0%	,0%	18,4%	17,9%	22,2%	21,6%	11,8%	28,6%	20,0%	,0%	16,6%
Tidligere brugere	0	2	5	3	2	5	2	0	1	0	20
	,0%	5,7%	13,2%	7,7%	5,6%	9,8%	5,9%	,0%	5,0%	,0%	7,1%
Ikke brugere	1	33	26	29	26	35	28	15	15	8	216
	100,0%	94,3%	68,4%	74,4%	72,2%	68,6%	82,4%	71,4%	75,0%	100,0%	76,3%
Total	1	35	38	39	36	51	34	21	20	8	283
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Andelen af brugere stiger med alderen, dvs. jo ældre aldersgrupper vi kigger på, desto større andel af brugere er der. Dette gælder for både mænd og kvinder.

Mens der for den yngre aldersgruppe på 15-19 år er meget få aktive brugere og slet ingen piger, så er den modsatte ekstrem aldersgruppen 45-49 år, hvor omkring 71%

af mændene og 29% af kvinderne er aktive brugere. Samlet kan siges, at for mænd over 30 år, er over halvdelen aktive brugere.

Der er en bemærkelsesværdig forskel mellem de to yngste aldersgrupper for både mænd og kvinder. Skridtet fra de yngste 15-19-årige til de 20-24-årige betyder en betragtelig større andel, der har prøvet at tygge khat. Dette er for så vidt ikke overraskende, idet debutalderen for at tygge khat typisk ligger i alderen 15-24 år⁸, og derfor kan det ikke fraviges, at dele af den yngste gruppe måske ikke er debuteret endnu.

Samtidig peger både tilkendegivelser om holdninger til khat i spørgeskemaundersøgelsen (se kapitel 3) samt vurderinger fra informanterne i interviewundersøgelsen dog på, at der er en adfærds- og holdningsændring på vej blandt de yngre generationer af dansk-somalierne.

Mange af de unge er vokset op i hjem med stort forbrug af khat og har selv mærket konsekvenserne af især fædrenes fravær og set de problemer, som et stort forbrug kan afstedkomme. Informanternes melding er således, at de unge tager afstand fra de ældres brug, og at de er mere bevidste om, at det kan skade deres fremtid. Mange af de unge har derudover en række fordele og muligheder ved at være vokset op i Danmark, både i forhold til sprog, uddannelse og arbejdsmarkedstilknytning, men også i forhold til et udvidet netværk og tilknytning til det danske samfund.

⁸ I bilag 1 findes en oversigt over fordelingen af aldersgrupper på debutalder

Tabel 1.4 Køn og hyppighed af brug

		Køn			
		Mand	Kvinde	Total	
Hvor ofte tygger du khat?	Næsten aldrig	Antal	71	61	132
		Pct.	22,8%	53,5%	31,1%
	Højest en gang om måneden?	Antal	37	12	49
		Pct.	11,9%	10,5%	11,5%
	2-4 gange om måneden	Antal	63	19	82
		Pct.	20,3%	16,7%	19,3%
	2-3 gange om ugen	Antal	67	9	76
		Pct.	21,5%	7,9%	17,9%
	4 gange om ugen eller oftere	Antal	73	13	86
		Pct.	23,5%	11,4%	20,2%
Total		Antal	311	114	425
		Pct.	100,0%	100,0%	100,0%

54% af de kvinder, der har svaret ja til at tygge khat, tygger næsten aldrig. Omvendt er der 19%, der tygger 2-3 gange om ugen eller 4 gange om ugen eller oftere.

Disse kvinder er, hvad denne rapport betegner som storbrugere, dvs. som tygger flere eller mange gange ugentligt. For mændenes vedkommende er 45% af brugerne at finde i denne kategori af storbrugere. Omvendt er der også 23% af mændene, der angiver næsten aldrig at tygge khat.

Tabel 1.5 Alder og hyppighed af brug

	Aldersgrupper										Total
	<14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-59	60+	
Næsten aldrig	0	19	23	11	13	23	21	5	9	4	128
	,0%	79,2%	52,3%	23,4%	22,8%	29,1%	33,3%	10,6%	18,8%	26,7%	30,1%
Højest en gang om måneden?	1	3	13	8	5	7	4	3	0	4	48
	100,0%	12,5%	29,5%	17,0%	8,8%	8,9%	6,3%	6,4%	,0%	26,7%	11,3%
2-4 gange om måneden	0	1	4	18	16	12	10	12	10	3	86
	,0%	4,2%	9,1%	38,3%	28,1%	15,2%	15,9%	25,5%	20,8%	20,0%	20,2%
2-3 gange om ugen	0	0	2	3	12	18	15	11	13	2	76
	,0%	,0%	4,5%	6,4%	21,1%	22,8%	23,8%	23,4%	27,1%	13,3%	17,9%
4 gange om ugen eller oftere	0	1	2	7	11	19	13	16	16	2	87
	,0%	4,2%	4,5%	14,9%	19,3%	24,1%	20,6%	34,0%	33,3%	13,3%	20,5%
Total	1	24	44	47	57	79	63	47	48	15	425
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Der er i høj grad sammenhæng mellem alder, og hvor ofte der tygges khat. Kun en lille andel af de unge under 25 år har et ugentligt forbrug af khat. I aldersgrupperne over 30 år ligger andelen af brugere, der tygger flere eller mange gange ugentligt på mellem 40% og 50%, og for de 50-59-årige helt op til 60%.

Tabel 1.6 Hvor meget khat tygges ad gangen fordelt på køn

			Køn		
			Mand	Kvinde	Total
Hvor meget khat tygger du ca. ad gangen?	1 bundt	Antal	41	20	61
		Pct.	15,8%	31,7%	18,9%
	2-3 bundter	Antal	152	31	183
		Pct.	58,5%	49,2%	56,7%
	4-5 bundter	Antal	42	5	47
		Pct.	16,2%	7,9%	14,6%
	Mere end 5 bundter	Antal	25	7	32
		Pct.	9,6%	11,1%	9,9%
Total		Antal	260	63	323
		Pct.	100,0%	100,0%	100,0%

Mængdebetegnelsen for khat angives i bundter.⁹ Ifølge vores informanter giver det ikke mening at tale om at tygge mindre end 1 bundt, idet det for det første yderst sjældent forekommer, og idet khat for det andet forhandles som hele bundter.

Størstedelen af kvinder tygger 1 eller 2-3 bundter ad gangen, mens flertallet af mænd tygger 2-3 bundter ad gangen. Blandt kvinderne angiver 19% at tygge 4-5 eller flere bundter ad gangen. For de mandlige brugere gælder dette for 26%, hvilket også er en markant andel, men muligvis mere forventeligt. I det hele taget må det konstateres, at der er tale om en betragtelig andel, der tygger meget khat ad gangen. Ikke alene giver det selsagt en større rus og kan have større helbreds-mæssige konsekvenser, men også rent lavpraktisk betyder det en væsentlig økonomisk udgift og lang konsumerings-tid, da khat tager lang tid at tygge og opnå virkning af.

⁹ Hver bundt indeholder ca. 250 gr. khat og sælges for ca. 100 kroner. For virkning skal tygges på bladene og dele af stilken i en time, for stærkere virkning skal der tygges i adskillige timer. Se Peder-sen og Toudahl (2009): Når khat fylder for meget – misbrug i en minoritetsgruppe. I: *Stof*, nr. 12, 2009.

Tabel 1.7 Hvor meget khat tygges ad gangen fordelt på alder

	Aldersgrupper									Total
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-59	60+	
1 bundt	3	14	15	8	8	3	4	3	4	62
	37,5%	45,2%	35,7%	16,7%	13,3%	7,0%	9,5%	7,5%	33,3%	19,0%
2-3 bundter	5	13	21	30	36	24	24	23	8	184
	62,5%	41,9%	50,0%	62,5%	60,0%	55,8%	57,1%	57,5%	66,7%	56,4%
4-5 bundter	0	3	2	8	9	9	7	8	0	46
	,0%	9,7%	4,8%	16,7%	15,0%	20,9%	16,7%	20,0%	,0%	14,1%
Mere end 5 bundter	0	1	4	2	7	7	7	6	0	34
	,0%	3,2%	9,5%	4,2%	11,7%	16,3%	16,7%	15,0%	,0%	10,4%
Total	8	31	42	48	60	43	42	40	12	326
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Igen er der stor forskel på, hvor meget hhv. yngre og ældre aldersgrupper tygger ad gangen. Generelt kan siges, at jo yngre, desto færre bundter tygges ad gangen. For den yngste aldersgruppe på 15-19 år tygger alle 1 bundt eller 2-3 bundter ad gangen, mens den anden ekstrem udgøres af aldersgruppen 40-44 år, hvor 37% tygger 4-5 eller 5 og flere bundter ad gangen. Fælles for alle aldersgrupper er dog, at over halvdelen af brugerne indtager 2-3 bundter per gang.

Tabel 1.8 Bopæl i forhold til at tygge khat

		Bopæl			
		København og omegn	Øvrige landsdele	Total	
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	187	79	266
		Pct.	44,6%	23,2%	35,0%
	Tidligere brugere	Antal	45	62	107
		Pct.	10,7%	18,2%	14,1%
	Ikke brugere	Antal	187	200	387
		Pct.	44,6%	58,7%	50,9%
Total		Antal	419	341	760
		Pct.	100,0%	100,0%	100,0%

Som baggrundsfaktor spiller bopæl som sagt en rolle. Ser man på svarprofilen rent geografisk, er der er klar overvægt af brugere i Københavnsområdet. Pga. små tal er respondenter fra Århus, Odense, Ålborg og Kolding slået sammen i kategorien Øvrige Danmark. Som koefficienten Cramer's V også indikerede, er der en relativt stærk sammenhæng mellem at bo i København og at tygge khat. Dette kan ikke forklares med, hvordan spørgeskemaerne er indsamlet, da det i alle større byer er vægtet også at dække misbrugsfora, og at der fra alle byer er modtaget udfyldte skemaer herfra.

Tabel 1.9 Civilstatus i forhold til at tygge khat

		Hvad er din civilstatus?				
		Alene	Gift/samlevende	Separeret/skilt	Total	
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	81	119	64	264
		Pct.	31,4%	32,9%	52,0%	35,5%
	Tidligere brugere	Antal	38	51	14	103
		Pct.	14,7%	14,1%	11,4%	13,9%
	Ikke brugere	Antal	139	192	45	376
		Pct.	53,9%	53,0%	36,6%	50,6%
	Total	Antal	258	362	123	743
		Pct.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Flere informanter nævner, at især mænd kan ende med et misbrugslignende forbrug af khat efter skilsmisse. Omvendt kan brugen af khat også være udløsende for samme. Ser man på fordelingen i respondenternes civilstatus er der da også en overvægt af aktive brugere i gruppen af separerede og fraskilte, nemlig 52%. Heroverfor er det blandt gifte/samlevende og alene knapt en tredjedel, der er aktive brugere og over halvdelen, der aldrig har prøvet khat. Gruppen af respondenter, der lever alene, har en overvægt af yngre aldersgrupper, der som tidligere vist typisk har et mindre forbrug af khat.

Tabel 1.10 Under uddannelse, i forhold til at tygge khat

		Er du under uddannelse?			
		Nej	Ja	Total	
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	226	32	258
		Procent	45,6%	14,5%	36,0%
	Tidligere brugere	Antal	66	36	102
		Pct.	13,3%	16,4%	14,2%
	Ikke brugere	Antal	204	152	356
		Pct.	41,1%	69,1%	49,7%
Total		Antal	496	220	716
		Pct.	100,0%	100,0%	100,0%

Om man er under uddannelse eller ej viser sig i datamaterialet at have en relativ stærk sammenhæng med brugen af khat. Mens der ikke er statistisk signifikans i respondenternes afsluttede uddannelse, spiller det at være i gang med en uddannelse altså en rolle.

Især når man ser på andelen af aktive brugere støttes hypotesen om, at det at være i gang med en uddannelse gør det mindre attraktivt – eller muligt – at tygge khat regelmæssigt. Det er således kun 15% af respondenterne under uddannelse, der er aktive brugere, mens dette gør sig gældende for 46% af respondenter, der ikke er under uddannelse.

Samtidig er der også en overvægt af unge i gruppen under uddannelse. Cirka 80% af respondenterne under uddannelse ligger indenfor de yngste aldersgrupper mellem 15-19 og 20-24 år. Da de samtidig i mindre grad tygger khat, ligger en del af forklaringen her. Dog viser krydskørsler, at det på flere områder også er det at være under uddannelse, der selvstændigt har en sammenhæng på såvel brugsmønstret som holdninger til khat. Således er der større afholdenhed fra og større afstandstagen til det at tygge khat blandt dansk-somalierne under uddannelse.

Tabel 1.11 Indkomst i forhold til at tygge khat

Hvilken indkomst har du?									
	Lønindkomst	Selvstændig erhvervsdrivende	SU	Kontanthjælp	Dagpenge	Pension	Anden indkomst	Ingen indkomst	Total
Aktive brugere	105	9	15	98	14	18	2	2	263
	39,2%	33,3%	11,1%	50,3%	25,0%	52,9%	40,0%	11,1%	35,6%
Tidligere brugere	37	5	33	16	11	4	0	0	106
	13,8%	18,5%	24,4%	8,2%	19,6%	11,8%	,0%	,0%	14,4%
Ikke brugere	126	13	87	81	31	12	3	16	369
	47,0%	48,1%	64,4%	41,5%	55,4%	35,3%	60,0%	88,9%	50,0%
Total	268	27	135	195	56	34	5	18	738
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Flere af undersøgelsens informanter peger på manglende tilknytning til arbejdsmarkedet som en del af forklaringen på, at mange især ældre tygger meget khat. Ser man på fordelingen i indkomstgrupper, er det da også blandt kontanthjælpsmodtagerne, at den største andel af aktive brugere skal findes. Her er 50% aktive brugere, mens dette kun er tilfældet for 11% blandt modtagere af SU, som også ovennævnte afsnit om uddannelse indikerer. Samtidig er der dog også en tredjedel af selvstændigt erhvervsdrivende og lønmodtagere, der er aktive brugere. For gruppen på pension er der ligeledes en høj andel af aktive brugere.

1.2.1 Khat som social og kulturel aktivitet

Ud fra besvarelsene i spørgeskemaerne, opfattes brug af khat af de fleste brugere som et socialt og et kulturelt fænomen. Svarene skal ses mere som indikationer end sikre statistiske sammenhænge, da antallet af svar på disse spørgsmål er lavt, særligt for kvinderne. Der er dog ingen tvivl om, at det at tygge khat for brugerne er en social aktivitet. For særligt mændene er samvær med venner og i klubber de primære sammenhænge, hvori khat tygges, og årsagerne er hovedsageligt, fordi det er noget der gøres sammen, og fordi det opfattes som er del af somalisk kultur.

To tredjedele af både mandlige og kvindelige brugere svarer nej til at have haft problemer pga. khat. Ikke overraskende er der færre blandt de unge aldersgrupper, der har haft problemer og lidt flere i de ældre aldersgrupper. Størst andel angives af de 50-59-årige, hvor godt halvdelen har haft problemer. Af de brugere, der svarer bekræftende på at have haft problemer pga. khat angiver tre fjerdedele helbred og økonomi, og to tredjedele problemer med familien.

1.2.2 Brug af andre rusmidler end khat

Det er meget få af undersøgelsens respondenter, der har prøvet andre rusmidler. Af de, der har, er der tale om alkohol og i mindre grad hash, og et meget lille antal for øvrige euforiserende stoffer som f.eks. kokain, heroin og amfetamin. Mønsteret er dog, at brugere af khat i højere grad har prøvet, uanset om det er de mandlige eller kvindelige. For både de mandlige og kvindelige brugere gælder, at to tredjedele aldrig har drukket alkohol i modsætning til hhv. 86% og 95% af ikke-brugerne. Ligeledes er andelen, der har drukket alkohol indenfor den seneste måned væsentlig højere for brugerne af khat: omkring en femtedel af både de mandlige og kvindelige brugere i forhold til 6% af mandlige ikke-brugere og 2% af kvindelige ikke-brugere.

1.3 Profil af storbrugerne

Storbrugere er her defineret som respondenter, der svarer bekræftende på at have tygget khat indenfor den seneste måned samt at tygge khat 2-3 gange eller 4 og flere gange ugentligt. I det følgende optegnes overordnede kendetegn for hhv. de mandlige og kvindelige storbrugere.

1.3.1 De mandlige storbrugere

Gruppen af mandlige storbrugere udgør 29% af alle de mandlige respondenter i undersøgelsen. De er typisk over 30 år og hoveddelen ligger i aldersgrupperne 35-49 år. Hvor en tredjedel af de øvrige mænd tygger 1 bundt khat ad gangen, gælder dette kun for 1% af denne gruppe. Omvendt er der 38%, der tygger 4-5 bundter ad gangen i modsætning til 12% af de øvrige. Over dobbelt så stor en andel af storbrugerne har drukket alkohol indenfor den seneste måned.

Knapt halvdelen er gift eller samlevende, mens en tredjedel er fraskilte eller separerede og resten lever alene. Ser man på undersøgelsens samlede gruppe af fraskilte/separerede udgør storbrugere to tredjedele. Langt størstedelen har børn (78%) og bor i København (80%).

Forsvindende få i gruppen er under uddannelse. Over halvdelen lever på kontanthjælp eller pension, dvs. uden tilknytning til arbejdsmarkedet, mens knapt en tredjedel har en lønindkomst.

Endelig er der en større andel i denne gruppe end blandt de øvrige mænd i undersøgelsen, der angiver, at de tygger khat for at blive glade og afslappede, og en markant større andel, der angiver, at det er for at klare dagen eller fordi de er ensomme. Ligesom der blandt mændene generelt er en større åbenhed i forhold til brugen af khat, så er der endnu flere i denne gruppe, der afviser at holde det skjult. 89% i forhold til 64% af de øvrige mænd siger nej til at holde det skjult.

1.3.2 De kvindelige storbrugere

Gruppen af kvindelige storbrugere udgør 6% af alle kvinder i undersøgelsen og ca. 19% af de kvinder, der har prøvet at tygge khat. De er generelt yngre end de mandlige storbrugere og placerer sig i aldersgrupperne 25-44 år. Mens 44% af de øvrige kvinder, der tygger khat angiver at tygge 1 bundt ad gangen, gælder det ikke for nogen kvinder i denne gruppe. De tygger enten 2-3 bundter (71%) eller 4-5 eller

flere (29%) ad gangen. I forhold til andre rusmidler giver tallene en indikation af, at denne gruppe kvinder i højere grad indtager f.eks. alkohol. I forhold til de øvrige kvinder, hvor 89% svarer, at de aldrig har drukket alkohol, gælder dette for 59% af storbrugerne. Ligeledes har 24% i modsætning til 5% drukket alkohol indenfor den seneste måned. Som sagt skal dette ses som en indikation, da tallene er små.

Over halvdelen af de kvindelige storbrugere er gift og knapt en tredjedel af fraskilt eller separerede. 65% af dem har børn og ligesom for de mandlige storbrugeres vedkommende, bor langt størstedelen af dem i København (89%).

Med undtagelse af en enkelt person, er alle kvinderne i denne gruppe ikke under uddannelse. De fordeler sig ligeligt i indkomstgrupperne lønindkomst og kontanthjælp. Disse tal afspejler muligvis, hvad en af vores informanter fortæller om kvindelige misbrugere: nemlig at de er bedre til at varetage familie og job samtidig med et brug eller misbrug af khat. Med informantens ord, så går der længere tid før kvinderne slipper hverdagen end for mændenes vedkommende.

I forhold til hvorfor man tygger khat angiver de kvindelige storbrugere i mindre grad end gennemsnittet, at det er for at blive glad, få energi og blive afslappet og ligeledes i mindre grad, at det er for at glemme problemer og klare hverdagen. Igen er der for gruppen af kvindelige storbrugere tale om små tal.

1.4 Opsamling

Særligt køn og det at være under uddannelse har betydning for, om respondenterne tygger khat eller ej. Statistisk er der en relativ stærk sammenhæng herimellem. Alder, bopæl og indkomst er andre baggrundsfaktorer, der også har sammenhæng med brugen af khat.

Der er store grupper blandt somaliere i Danmark, der enten aldrig eller i meget lille grad tygger khat. Særligt kvinderne og de unge befinder sig for langt størstedelens vedkommende i gruppen af ikke-brugere.

Den gruppe, der i højst grad og i størst omfang tygger khat, er mænd over 30 år. I aldersgrupperne over 30 år har mellem 40% og 50% tygget khat indenfor den seneste måned.

Omkring en tredjedel af mændene i undersøgelsen kan betegnes som storbrugere, dvs. at de tygger khat 2-3 eller 4 gange og mere om ugen. Samtidig er der også en tredjedel af mændene, der aldrig har prøvet at tygge khat.

En fjerdedel af kvinderne har prøvet at tygge khat, heraf størstedelen indenfor den seneste måned. Tre fjerdedele har aldrig prøvet. Mest overraskende er nok, at der også er en mindre gruppe blandt kvinderne, der har et markant forbrug af khat i hverdagen, dvs. som er storbrugere. De udgør kun 6% af alle kvinderne i undersøgelsen og 19% af de kvinder, der har prøvet at tygge khat, men deler ellers kendetegn med den mandlige gruppe af storbrugere.

Flertallet af brugere tygger 2-3 bundter khat ad gangen, uanset aldersgruppe og køn. Af de øvrige tygger de unge typisk mindre og de ældre typisk mere. Kvinderne tygger typisk mindre og mændene typisk mere.

Det er få af respondenterne, der har et forbrug af øvrige rusmidler enten alene eller sammen med khat. Langt størstedelen har aldrig prøvet at drikke alkohol, ryge hash eller tage kokain, heroin og amfetamin. For både mænds og kvinders vedkommende gælder dog, at brugere af khat i højere grad også har prøvet andre rusmidler.

Flertallet af brugere tygger primært i selskab med venner. Mange tygger, fordi det er en del af somalisk kultur, og fordi det gør dem glade og afslappede. Størstedelen af brugerne har ikke haft problemer pga. khat. Tre fjerdedele af mandlige brugere holder ikke deres brug af khat skjult, mens det samme er tilfældet for under halvdelen af de kvindelige brugere. Unge brugere holder i højere grad deres brug af khat skjult end ældre brugere.

2 Viden og forestillinger om andres brug af khat

Respondenterne er i spørgeskemaet blevet bedt om at svare på, hvor mange de kender og forestiller sig tygger khat, dels blandt familie og venner, dels blandt dansk-somalierne mere generelt og endelig blandt andre etniske grupper. Denne type spørgsmål er på den ene side usikker, idet det bliver respondenternes skøn ligeså meget som deres konkrete viden, der er grundlag for besvarelserne. På den anden side er de meget informative i forhold til at tegne et billede af de forestillinger, der eksisterer omkring omfanget af brugen af khat og udbredelsen blandt andre dansk-somalierne. Folk handler på den virkelighed, som de tror og forestiller sig eksisterer – uanset om den er faktisk og statistisk beviselig eller ej. Dette gælder ikke mindst for brug af rusmidler, hvor forestillinger om andres brug kan både medvirke til og modvirke egen brug. Derfor er det relevant at kaste lys over, hvordan dansk-somalierne skønner forbruget af khat hos andre.

2.1 Baggrundsfaktorer og sammenhænge

Generelt kan siges om sammenhænge mellem baggrundsfaktorer og spørgsmålene om kendskab til og forestillinger om andres brug af khat, at sammenhængene er stærkest ud fra forrige kapitels kendetegn af brugere og storbrugere. Udover egen brug af khat er det f.eks. det ikke at være under uddannelse, at bo i København, at være mand og være ældre, at være på kontanthjælp og separeret/skilt, der viser de stærkeste sammenhænge med kendskab til og forestilling om andre dansk-somalieres forbrug.¹⁰

2.1.1 Brug af khat

Ser man samlet på spørgsmålene omkring respondenternes *viden om og kendskab* til andres brug af khat, er det helt entydigt egen brug af khat, som viser den stærkeste sammenhæng. Særligt i forhold til spørgsmålene omkring viden om mandlige brugere er der en stærk sammenhæng mellem egen brug og kendskab til og forestilling om andres brug. F.eks. er den statistiske sammenhæng mellem brug af khat og kendskab til mandlige venner rigtig stærk (Cramer's $V=0,513$) og også betydelig for mandlige familiemedlemmer (Cramer's $V=0,316$).

Sammenhængen mellem spørgsmål om *forestillinger* om andre, ikke bekendte dansk-somalieres brug og egen brug er mindre stærk, men egen brug er dog stadig den statistisk mest signifikante variabel. Sammenhængen mellem brug af khat og forestillinger om brug hos hhv. mænd og kvinder under 30 år og mænd og kvinder over 30 år ligger på mellem 0,109 og 0,203.

I kapitlets fremstilling af viden og forestillinger om andres brug af khat, er tabellerne netop struktureret ud fra brugen af khat: aktive brugere, tidligere brugere og ikke-brugere som den væsentligste faktor i svarprofilerne.

¹⁰ Alle Cramer's V koefficienterne for baggrundsfaktorer og spørgsmål om kendskab til og forestillinger om andre dansk-somalieres brug af khat kan ses i bilag 2.

2.1.2 Køn og alder

Køn har en relativ stærk sammenhæng med *kendskab* til mandlige familiemedlemmer (0,286) og venner (0,327) og nærmest ingen betydning i forhold til *forestillinger* om andres brug. Samme mønster gør sig gældende for alder. I sammenhængen ligger, at der generelt er flere mandlige og ældre respondenter, der angiver at kende andre mandlige brugere og færre kvinder og yngre. Dette svarer til beskrivelsen af brugere i forrige kapitel. Det må altså formodes, at brugere i højere grad kender andre brugere, hvilket hverken er overraskende i forhold til, at khat bliver betragtet som et meget socialt stof, men heller ikke i forhold til almindelige misbrugsmønstre.

2.1.3 Under uddannelse og bopæl

Under uddannelse og bopæl er næsten på linie med køn og alder i forhold til statistisk sammenhæng. Her er der igen tale om, at på spørgsmål om *kendskab* til mandlige familiemedlemmer og venner, er sammenhængen relativ stærk (hhv. 0,210 og 0,341), mens den er svagere i forhold til spørgsmål om *forestillinger* om andre dansk-somalieres brug. Bopæl svinger en del i styrke i forhold til de enkelte spørgsmål. Der er f.eks. en relativ stærk sammenhæng mellem bopæl og *kendskab* til mandlige familiemedlemmer og venner (Cramer's V hhv. 0,336 og 0,296), mens den generelt er under 0,1 i forhold til *forestillinger* om andre dansk-somalieres brug.

2.1.4 Civilstatus og indkomst

Både civilstatus og typen af indkomst udviser en sammenhæng med, hvor mange man kender eller forestiller sig, der tygger khat. Igen er det samme mønster som ved ovenstående variable: nemlig at de har en stærkere sammenhæng med *kendskab* til andre mandliges brug. Der er dog generelt en svagere sammenhæng end for de ovenstående variable, typisk under 0,2.

2.2 Brug af khat blandt familiemedlemmer

Alle respondenter er blevet spurgt *hvor mange mænd i din familie tygger khat (f.eks. bedstefædre, far, brødre, sønner, onkler, fætre)?* – og et tilsvarende spørgsmål for kvindelige familiemedlemmer. Spørgsmålene går altså på storfamilien, dvs. inklusive slægtinge udenfor den umiddelbare kernefamilie.

Tabel 2.1 Mandlige familiemedlemmers brug af khat

		Hvor mange mænd i din familie tygger khat?					
		Ingen	Få	Nogle	Mange	Alle	Total
Aktive brugere	Antal	24	50	41	116	27	258
	Pct.	9,3%	19,4%	15,9%	45,0%	10,5%	100,0%
Tidligere brugere	Antal	23	29	22	24	7	105
	Pct.	21,9%	27,6%	21,0%	22,9%	6,7%	100,0%
Ikke brugere	Antal	152	124	43	61	3	383
	Pct.	39,7%	32,4%	11,2%	15,9%	,8%	100,0%
Total	Antal	199	203	106	201	37	746
	Pct.	26,7%	27,2%	14,2%	26,9%	5,0%	100,0%

Som forventet, angiver respondenterne, at der er ganske mange mandlige familiemedlemmer, som tygger khat og langt flere end for kvindelige familiemedlemmers vedkommende. Dette stemmer overens med det faktiske billede præsenteret i kapitel 1. Over halvdelen af de aktive brugere siger således, at det er *mange* eller *alle* mænd i familien, mens dette kun angives af 17% af ikke-brugerne. Omvendt mener 40% af ikke-brugerne, at *ingen* mænd i familien tygger khat – dét mener kun 9% af de aktive brugere.

De mandlige respondenter angiver generelt et højere antal brugere i familien end de kvindelige. Dette er for så vidt ikke overraskende, idet det må formodes, at ikke alle kvinder kender til mændenes brug, ikke mindst fordi tygning af khat som oftest foregår i kønsopdelte fora, hvorfor kvinderne ikke deltager sammen med mændene. Det omvendte billede er dog ikke tilfældet, dvs. de mandlige respondenter angiver ikke en mindre andel kvinder med brug af khat i familien end de kvindelige respondenter.

Tabel 2.2 Kvindelige familiemedlemmers brug af khat

		Hvor mange kvinder i din familie tygger khat?					
		Ingen	Få	Nogle	Mange	Alle	Total
Aktive brugere	Antal	155	61	24	13	9	262
	Pct.	59,2%	23,3%	9,2%	5,0%	3,4%	100,0%
Tidligere brugere	Antal	82	19	4	1	1	107
	Pct.	76,6%	17,8%	3,7%	,9%	,9%	100,0%
Ikke brugere	Antal	330	34	8	2	0	374
	Pct.	88,2%	9,1%	2,1%	,5%	,0%	100,0%
Total	Antal	567	114	36	16	10	743
	Pct.	76,3%	15,3%	4,8%	2,2%	1,3%	100,0%

Ser man på brug blandt familiernes kvinder er respondenternes vurdering, at der ikke er mange, der tygger. Det overvejende flertal svarer, at *ingen* kvinder i familien tygger khat. Der er dog også her nogen forskel på, om man selv er bruger eller ej. Således mener 59% af de aktive brugere, at *ingen* kvinder i familien tygger khat, mens hele 88% af ikke-brugerne har denne vurdering. Selv om det er små procentangivelser er tendensen den samme i modsatte ende af skalaen, hvor kun 1% af ikke-brugerne svarer, at *mange* eller *alle* tygger khat (ingen svarer alle), mens 8% af de aktive brugere siger *mange* eller *alle*.

2.3 Brug af khat blandt venner

Som med familiemedlemmer, er alle respondenter blevet spurgt om *hvor mange af dine mandlige venner tygger khat?* – og ligeledes med et tilsvarende spørgsmål for kvindelige venner.

Tabel 2.3 Mandlige venners brug af khat

		Hvor mange af dine mandlige venner tygger khat?					
		Ingen	Få	Nogle	Mange	Alle	Total
Aktive brugere	Antal	5	24	40	95	99	263
	Pct.	1,9%	9,1%	15,2%	36,1%	37,6%	100,0%
Tidligere brugere	Antal	12	30	37	23	4	106
	Pct.	11,3%	28,3%	34,9%	21,7%	3,8%	100,0%
Ikke brugere	Antal	182	93	61	34	3	373
	Pct.	48,8%	24,9%	16,4%	9,1%	,8%	100,0%
Total	Antal	199	147	138	152	106	742
	Pct.	26,8%	19,8%	18,6%	20,5%	14,3%	100,0%

Samme mønster gør sig gældende for venner som for familiemedlemmer: Næmlig at der angives højere antal brugere blandt mandlige venner end kvindelige venner. Dog er tallene for venner i det hele taget markant højere end for familiemedlemmer, hvilket stemmer overens med, at mange tygger khat med vennerne frem for i familien. Alder og køn hos respondenterne spiller også ind i disse besvarelser, men mest betyder dog egen brug af khat.

Som tabel 2.3 viser, angiver tre fjerdedele af de aktive brugere, at *mange* (36%) og *alle* (38%) af deres mandlige venner tygger khat i forhold til kun 2%, der mener, at *ingen* mandlige venner tygger khat. Heroverfor svarer kun 10% af ikke-brugerne, at *mange* (9%) eller *alle* (1%) tygger khat. At tallene for de aktive brugere er så høje må siges at være bemærkelsesværdigt om end sammenhængen med egen brug og venner, der er brugere, er logisk.

Bilag 2.4 Kvindelige venners brug af khat

		Hvor mange af dine kvindelige venner tygger khat?					
		Ingen	Få	Nogle	Mange	Alle	Total
Aktive brugere	Antal	79	78	57	33	12	259
	Pct.	30,5%	30,1%	22,0%	12,7%	4,6%	100,0%
Tidligere brugere	Antal	70	19	11	3	1	104
	Pct.	67,3%	18,3%	10,6%	2,9%	1,0%	100,0%
Ikke brugere	Antal	313	47	8	7	0	375
	Pct.	83,5%	12,5%	2,1%	1,9%	,0%	100,0%
Total	Antal	462	144	76	43	13	738
	Pct.	62,6%	19,5%	10,3%	5,8%	1,8%	100,0%

Flere kvindelige venner end familiemedlemmer skønnes at tygge khat, selv om antallet her også er væsentligt lavere end for mændene. Der er sammenhæng mellem respondenternes køn og alder (yngre og kvinder angiver lavere antal kvindelige venner end ældre og mænd), men igen er egen brug det mest udslagsgivende, som fremstillet i tabel 2.4. Mens 84% af ikke-brugerne svarer, at *ingen* af deres kvindelige venner tygger khat, er dette kun tilfældet for 31% af de aktive brugere. Ligeledes vurderer kun 2% af ikke-brugerne, at *mange* eller *alle* kvindevenner tygger khat overfor 17% af de aktive brugere.

Ligesom for mændene må det formodes, at de kvindelige brugere indgår i grupper og fora, hvor der kommer andre brugere og derfor kender de også flere kvinder. Samtidig hænger de generelt lavere antalsangivelser af kvinders brug også sammen med det faktuelle billede af, at færre kvinder tygger khat, men måske også med, at forventningen til kvinderne i hvert fald er, at de ikke tygger. Kvinderne anser det også i højere grad som et tabu at tygge khat og skjuler det måske derfor også i højere grad. Flere af vores informanter peger netop på, at kvinder er mere lukkede eller private omkring deres brug samtidig med, at de har en praktisk travl og ophængt hverdag og derfor ikke på samme måde som mændene kan trække sig tilbage til klubber og sociale sammenhænge for at tygge khat.

2.4 Forestillinger om brug blandt alle dansk somaliere

Udover familie og venner, er alle respondenter blevet bedt om at svare på et spørgsmål omkring forestillingen om brug af khat blandt dansk-somaliere generelt.

Ud fra alders- og kønsopdelte kategorier har de således kunne angive, hvor mange de tror tygger khat indenfor de respektive grupper.

Tabel 2.5 Skøn over hvor mange somaliere i Danmark, der tygger khat

		Ingen	Få	Nogle	Mange	Alle	Total
Mænd under 30 år	Antal	50	155	252	265	15	737
	Pct.	6,8	21,0	34,2	36,0	2,0	100,0
Kvinder under 30 år	Antal	143	337	102	61	5	648
	Pct.	22,1	52,0	15,7	9,4	,8	100,0
Mænd over 30 år	Antal	28	47	124	440	67	706
	Pct.	4,0	6,7	17,6	62,3	9,5	100,0
Kvinder over 30 år	Antal	94	248	201	105	21	669
	Pct.	14,1	37,1	30,0	15,7	3,1	100,0

Forestillinger om andre dansk-somaliernes brug er bundet til alder og køn: Således er der en udbredt forestilling om, at mænd over 30 år tygger meget, mens kvinder under 30 år nærmest ikke tygger. Forholdsmæssigt svarer det således til det generelle mønster i datamaterialet. Omvendt forekommer forestillingen om andre dansk-somaliernes brug markant overvurderet for nogle grupper. Det er særligt forestillingen om antallet af ikke-brugere, der afviger fra det faktiske billede – dvs. at forventningen tilsiger, at flere tygger khat end faktisk er tilfældet.

Kun 7% af respondenterne tror, at *ingen* mænd under 30 år tygger khat, mens 34% angiver *nogle* og 36 *mange*. Set i forhold til de faktiske tal for brug af khat i kapitel 1, er denne forestilling markant overvurderet. De faktiske besvarelser peger nemlig på, at store dele af de unge under 30 år er ikke-brugere, og at andelen af aktive brugere også er begrænset. Der er altså tale om en ret høj grad social overdrivelse.

Forestillingen om forbruget blandt dansk-somaliske kvinder under 30 år er også overvurderet. Det er interessant, at *forestillingerne* i dette spørgsmål i den grad adskiller sig fra *kendskabet* til kvindelige brugere i familie og blandt venner. Der er således kun 22% af respondenterne her, der angiver at *ingen* kvinder under 30 år tygger khat. Dette er en markant lavere angivelse end for både kvindelige familiedlemmer og for kvindelige venner – og end tallene i denne undersøgelse.

For mænd over 30 år er forestillingen ret entydigt, at de tygger khat for størstedelens vedkommende. Mens der ganske rigtigt er mange, der gør det ifølge tallene i kapitel 1, så er vurderingen her fra 72% af respondenterne, at *mange* eller *alle* tygger khat, mens kun 4% mener, at *ingen* tygger khat. I forhold til, at andelen af ikke-

brugere blandt mænd over 30 år trods alt ligger omkring de 30% for de fleste aldersgrupper, så er forestillingen her bemærkelsesværdigt overvurderet.

Billedet bekræftes i forestillingerne om, hvor mange somaliske kvinder over 30 år, der tygger khat. På dette spørgsmål svarer kun 14%, at *ingen* tygger khat, mens tallene i kapitel 1 gennemsnitlig peger på, at tre fjerdedele af kvinderne er ikke-brugere. Det er derfor også bemærkelsesværdigt, at der ikke er flere respondenter, der har svaret *ingen*.

2.5 Andre etniske gruppers brug af khat

For at få en indikation på, om khat er begrænset til de somaliske grupper i Danmark som forventet, er respondenterne blevet stillet spørgsmålet: *Hvor mange khat-brugere kender du, der er...* efterfulgt af fem andre etniske grupper: Dansk, arabisk, tyrkisk, pakistansk og afrikansk, men ikke somalisk. Svarene herpå angiver altså respondenternes kendskab til andre etniske gruppers brugere og ikke et validt statistisk billede af, hvor mange khatbrugere der faktisk er indenfor disse grupper.

Tabel 2.6 Hvor mange brugere kender du med anden etnisk baggrund end somalisk?

		Ingen	Få (under 5)	Nogle (5-10)	Mange (over 10)	Total
Danske	Antal	488	182	33	16	719
	Pct.	67,9	25,3	4,6	2,2	100,0
Arabiske	Antal	393	113	30	110	646
	Pct.	60,8	17,5	4,6	17,0	100,0
Tyrkiske	Antal	566	39	3	5	613
	Pct.	92,3	6,4	,5	,8	100,0
Pakistanske	Antal	572	40	10	2	624
	Pct.	91,7	6,4	1,6	,3	100,0
Afrikanske (ikke somaliske)	Antal	337	135	82	114	668
	Pct.	50,4	20,2	12,3	17,1	100,0

Helt overvejende viser besvarelserne, at der ikke er mange respondenter, der kender khatbrugere blandt andre etniske grupper. Der er dog et par interessante undtagelser til dette billede.

Særligt bemærkelsesværdigt er det, at 17% angiver, at de kender *mange* arabiske khatbrugere og ligeledes siger 17%, at de kender *mange* khatbrugere fra andre afrikanske grupper i Danmark. For de tyrkiske og pakistanske grupper er tendensen ret entydigt, at næsten alle respondenter ikke kender nogen (*ingen*). I forhold til at

kende danskere, der tygger khat, er svarene nok lidt overraskende, idet 25% angiver, at de kender *få* (under 5) og 7% angiver *nogle* (5-10) eller *mange* (over 10).

Som tabellen viser, er der en klar sammenhæng mellem om man selv er bruger eller ej og om man kender andre. Således angiver aktive brugere i langt højere grad end ikke-brugere at kende flere khatbrugere fra andre etniske grupper. For gruppen af storbrugere er dette endnu mere udtalt. Igen er det ikke overraskende idet formodningen må være, at brugere i deres omgangskreds ser og har flere, der også tygger khat.

2.6 Opsamling

Egen brug af khat er den mest udslagsgivende baggrundsfaktor i forhold til svarene på omfanget af andre khatbrugere. Der er således en relativ stærk sammenhæng mellem egen brug og især kendskab til og forestillinger om andre mandlige brugere. Andre baggrundsfaktorer er (listet efter faldende betydning): køn og alder, under uddannelse og bopæl samt under uddannelse og indkomst.

Det generelle billede fra respondenterne er, at de har familiemedlemmer og venner, som tygger khat. For manges vedkommende kender de *nogle* eller *mange* mandlige familiemedlemmer eller venner og *få* eller *ingen* kvindelige familiemedlemmer og venner. Ikke overraskende er der en stærk sammenhæng mellem om man selv er bruger, og hvor mange man kender, der også tygger khat. Aktive brugere angiver således væsentlig flere både i familie og blandt venner end ikke-brugerne gør.

Forestillinger om den generelle brug af khat blandt dansk-somalierne varierer i forhold til grupper: Således er der en udbredt forestilling om, at yngre kvinder tygger mindst og ældre mænd mest, helt som det forholder sig ifølge undersøgelsens tal. Til gengæld er der helt entydigt en kraftig overvurdering af, hvor mange der indenfor de enkelte grupper tygger khat. Respondenternes skøn over antal khatbrugere er således væsentligt højere end undersøgelsens tal vidner om, og der er tale om en vis grad af sociale overdrivelser på området.

Respondenternes besvarelser tegner generelt et billede af, at kendskabet til khatbrug blandt andre etniske grupper ikke er stort. Dog er der undtagelser. En femtedel af respondenterne kender *mange* (over 10) khatbrugere med hhv. arabisk og anden afrikansk baggrund end somalisk. En fjerdedel angiver at kende *få* (under 5) danskere, der tygger khat.

3 Dansk-somalieres holdninger til khat

Kan man blive afhængig af khat? Burde khat gøres lovligt? Er det en naturlig del af somalisk kultur at tygge khat? Er det et tabu at tygge khat? Det er nogle af de spørgsmål, som respondenterne har svaret på spørgeskemaundersøgelsen, og som tegner et billede af dansk-somaliernes holdning til khat.

3.1 Baggrundsfaktorer og sammenhænge

Når man ser på dansk-somaliernes holdninger til khat, er det helt entydigt egen brug af khat, der har den stærkeste sammenhæng med holdningsbesvarelsener. Det er en markant stærkere sammenhæng end f.eks. køn, alder og under uddannelse.

3.1.1 Brug af khat

Styrken af sammenhæng mellem egen brug af khat og holdninger til khat varierer alt efter spørgsmålene, men generelt er sammenhængen stærk og markant og med de højeste korrelationsværdier overhovedet i datamaterialet. F.eks. er sammenhængen mellem brug af khat og holdningen til om khat skal være lovligt meget stærk (Cramer's $V=0,684$). Sammenhængen viser, at markant flere aktive brugere går ind for, at khat skal være lovligt i forhold til, hvad man statistisk kunne forvente. På spørgsmålet om, hvorvidt khat er et problem for somalieres integration i Danmark er brug af khat også udslagsgivende og dækker over, at relativt flere ikke-brugere er enige, mens relativt færre aktive brugere anser khat som et problem for integrationen. Sammenhængen med holdningen til, om man kan blive afhængig af khat er også ganske betydelig: Forholdsmæssigt færre aktive brugere mener, at man kan blive afhængig af khat mod forholdsmæssigt flere ikke-brugere, der mener at man kan blive afhængig af khat. Egen brug af khat betyder med andre ord meget for, hvilke holdninger der tilkendes i besvarelsener.

3.1.2 Bopæl

Det at bo i København hænger også sammen med holdningerne til khat. Mest markant er sammenhængen med holdningen til, om man kan blive afhængig af khat. Cramers's V på 0,425 fortæller, at der er en stærk sammenhæng og dette ses i at relativt flere fra København mener, at man ikke kan blive afhængig mod relativt færre i det øvrige Danmark. Sammenhængen med holdningen til, om khat er en del af somalisk kultur og om khat skal være lovlig er også relativt stærk. Kapitel 1 viste, at der er en overrepræsentation af brugere i København, og dette afspejler sig også i holdningsspørgsmålene. Dansk-somaliernes bopæl påvirker således deres holdninger til khat i højere grad end deres køn, alder, uddannelse og indkomst gør.

3.1.3 Under uddannelse og indkomst

I forhold til styrken af baggrundsfaktoren under uddannelse i de øvrige kapitler, betyder det lidt overraskende mindre i forhold til holdningerne til khat. Den er blandt de baggrundsfaktorer, der betyder noget for holdningen til om khat skal være lovligt og om man kan blive afhængig af det, men ikke med stor styrke. Igen er det de aktive brugere, der tegner sig for en overrepræsentation af at afvise afhængighed og være for lovliggørelse af khat. Sammenhængen mellem indkomsttype og holdninger afspejler på mange måder under uddannelse: der er en statistisk signifikant

sammenhæng, men den er generelt ikke stærk hverken i sig selv eller relativt i forhold til de øvrige baggrundsfaktorer. En undtagelse hertil er sammenhængen med om khat anses for at være et tabu blandt dansk-somalierne. Her ligger indkomst på linie med bopæl og fortæller, at der blandt særligt konstanthjælpsmodtagere er relativt færre, der mener at det er et tabu.

3.1.4 Køn og alder

Det mest spektakulære ved sammenhængen mellem køn, alder og holdninger er muligvis, hvor svagt de hænger sammen. Køn påvirker i nogen grad holdningen til, om khat skal være lovligt, men slet ikke i samme grad som brug af khat og bopæl. Cramer's V viser på køn og lovlighed 0,251 og køn er nærmest ubetydelig i forhold til de øvrige holdningsspørgsmål. Det samme gør sig gældende for alder, hvor den stærkeste sammenhæng ses med holdningen til om man kan blive afhængig. Her viser Cramer's V 0,239, dvs. der er en statistisk signifikant sammenhæng, men den er ikke overvældende og ikke lige så stærk som f.eks. brug af khat og bopæl. I forhold til om khat er et tabu mener forholdsvist flere blandt de unge, at dette er tilfældet, ligesom flere ældre mener, at khat skal være lovligt.

3.2 Kan man blive afhængig af khat?

Især i de somaliske miljøer er der løbende debat om, hvorvidt man kan blive afhængig af khat eller ej. Som ovenstående viste, hænger de forskellige standpunkter primært sammen med, om man selv er bruger eller ej.

Tabel 3.1 Kan man blive afhængig af khat?

		Kan man blive afhængig af khat?			
		Ja	Nej	Total	
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	102	151	253
		Pct.	40,3%	59,7%	100,0%
	Tidligere brugere	Antal	67	35	102
		Pct.	65,7%	34,3%	100,0%
	Ikke brugere	Antal	272	70	342
		Pct.	79,5%	20,5%	100,0%
Total		Antal	441	256	697
		Pct.	63,3%	36,7%	100,0%

For den samlede respondentgruppe er der et overvejende flertal, der er enige i, at man kan blive afhængig. Ser man på fordelingen af svar i forhold til om man selv tygger khat som i tabel 3.1 bliver det dog også tydeligt, at mange aktive brugere

ikke i samme grad deler denne holdning. Således mener kun 40% af de aktive brugere, at khat skaber afhængighed, mens dette er tilfældet for 80% af ikke-brugerne. Som det eneste holdningsspørgsmål er alder her udslagsgivende: De yngre aldersgrupper anser i højere grad khat som noget man kan blive afhængig af end de ældre, ligesom respondenter bosiddende i Øvrige Danmark i højere grad er enige end dem bosiddende i København.

Tabel 3.2 Hvor mange kender du, der er afhængige af khat?

		Hvis ja, hvor mange kender du cirka, der er afhængige af khat?					
		Ingen	Få (under 5)	Nogle (5-10)	Mange (over 10)	Total	
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	21	25	28	63	137
		Pct.	15,3%	18,2%	20,4%	46,0%	100,0%
	Tidligere brugere	Antal	9	22	16	33	80
		Pct.	11,2%	27,5%	20,0%	41,2%	100,0%
	Ikke brugere	Antal	46	88	44	116	294
		Pct.	15,6%	29,9%	15,0%	39,5%	100,0%
Total		Antal	76	135	88	212	511
		Pct.	14,9%	26,4%	17,2%	41,5%	100,0%

Af dem der har svaret ja til, at man kan blive afhængig af khat er der yderligere blevet spurgt til, hvor mange afhængige respondenterne de kender.

Der er stor ensartethed i besvarelsene fra de forskellige brugergrupper i forhold til, hvor mange afhængige, de angiver at kende. Dette hænger formentlig sammen med, at gruppen her er mere homogen idet de meget khat-positive er frasorteret i udgangspunktet (idet de ikke mener, at man kan blive afhængig). Således angiver hhv. 15% og 16% af aktive brugere og ikke-brugere, at de *ingen* afhængige kender. 46% af de aktive brugere og 40% af ikke-brugerne angiver omvendt at kende *mange* (over 10).

Forskellene er også her mindre, men til stede i forhold til baggrundsfaktorerne for respondenterne. Mænd angiver at kende flere end kvinder (ligesom de kender flere familiemedlemmer og venner), men er også oftere selv brugere. De unge kender færre end de ældre (ligesom de kender færre familiemedlemmer og venner og i mindre grad selv tygger khat). Respondenter i Øvrige Danmark kender flere end dem i København (hvilket er interessant idet de i mindre grad tygger khat, men som nok også skal ses i sammenhæng med frasorteringen i denne svarkategori af de mange aktive brugere). Og endelig kender dem under uddannelse færre afhængige end dem der ikke er under uddannelse (ligesom de generelt set er yngre og selv tygger i mindre grad).

3.3 Skal khat være lovligt?

Alle respondenter er ligeledes blevet bedt om at svare på, om de er enige eller uenige i, at khat skal være lovligt.

Tabel 3.3 Skal khat være lovligt i Danmark?

			Mener du, at khat skal være lovligt i Danmark		
			Ja	Nej	Total
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	208	49	257
		Pct.	80,9%	19,1%	100,0%
	Tidligere brugere	Antal	34	65	99
		Pct.	34,3%	65,7%	100,0%
	Ikke brugere	Antal	29	318	347
		Pct.	8,4%	91,6%	100,0%
Total		Antal	271	432	703
		Pct.	38,5%	61,5%	100,0%

Som tabel 3.3 viser, er der igen store forskelle mellem brugergrupperne. 92% af ikke-brugerne er enige i et forbud mod khat og tilsvarende er der kun 8%, der er imod et forbud. Heroverfor står gruppen af aktive brugere, hvor 81% mener, at khat skal være lovligt i forhold til kun 19%, der er uenige her. Det må siges at være markante forskelle.

Inden for dette spørgsmål vidner besvarelsene også om nogle af de bagvedliggende karakteristika for de respektive grupper. Som forventet er mænd, ældre, københavnere og respondenter ikke under uddannelse generelt mere enige i, at khat skal gøres lovligt end kvinder, yngre, respondenter bosiddende udenfor København og dem under uddannelse er.

Ifølge nogle af undersøgelsens informanter er der en del, der mener, at lovliggørelsen af khat ville gøre det mindre attraktivt for f.eks. unge at begynde at tygge. Samtidig ville det muliggøre en mere åben dialog omkring brug og misbrug af khat og dermed bedre tilgængelighed for oplysningsarbejde og hjælp til afvænnning. Endelig er der også argumentet for, at lovliggørelse af khat ville fjerne det økonomiske incitament i de mange distributionsled, der lever godt af at smugle khat til Danmark og sælge på gaden, ofte både af og til unge. Omvendt tyder denne undersøgelses tal ikke på, at brug – eller misbrug – af khat skjules i særlig stor stil af især de aktive brugere og storbrugerne. Og mange aktive khat-modstandere indenfor de somaliske miljøer er meget skeptiske i forhold til lovliggørelse, der i deres øjne ville betyde en misforstået blåstempling af et socialt, helbredsmæssigt og integrationsmæssigt problem blandt en særlig etnisk gruppe.

3.4 Khat: somalisk kultur, tabu eller problem for integration?

Spørgeskemaet har listet en række holdningsspørgsmål, som respondenterne er blevet bedt om at erklære sig enige eller uenige i. I det følgende vil udvalgte blive præsenteret, andre nævnt og endelig henvises til bilag 1 for data omkring de øvrige.

Tabel 3.4 Er khat en del af somalisk kultur ?

			Det er ikke en del af somalisk kultur		
			Enig	Uenig	Total
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	40	192	232
		Pct.	17,2%	82,8%	100,0%
	Tidligere brugere	Antal	32	62	94
		Pct.	34,0%	66,0%	100,0%
	Ikke brugere	Antal	153	187	340
		Pct.	45,0%	55,0%	100,0%
Total		Antal	225	441	666
		Pct.	33,8%	66,2%	100,0%

Blandt respondenterne er det størstedelen, der mener, at khat er en del af somalisk kultur. Også af ikke-brugere erklærer over halvdelen (55%) sig uenige i, at khat ikke er en del af somalisk kultur, dvs. at de mener at khat *er* en del af somalisk kultur. Der er større andel blandt de aktive brugere, der er uenige, nemlig 83%, mens 17% er enige i påstanden.

Undersøgelsen bekræfter, at somaliere i Danmark generelt mener, at khat er en del af somalisk kultur. Dette er dog ikke ensbetydende med at mene, at det så er rigtig eller naturligt at tygge khat. I andre holdningsspørgsmål er respondenterne blevet bedt om at erklære sig enig eller uenig i, at *det er en del af somalisk kultur, men ikke ok* eller at *det er en del af somalisk kultur og derfor ok*. Her er der cirka 40% af alle, der mener henholdsvis at det er ok, og at det ikke er ok.

Tabel 3.5 Er khat et tabu ?

			Det er et tabu		
			Enig	Uenig	Total
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	49	174	223
		Pct.	22,0%	78,0%	100,0%
	Tidligere brugere	Antal	44	50	94
		Pct.	46,8%	53,2%	100,0%
	Ikke brugere	Antal	155	163	318
		Pct.	48,7%	51,3%	100,0%
Total		Antal	248	387	635
		Pct.	39,1%	60,9%	100,0%

På spørgsmålet om, hvorvidt khat er et tabu, er der forskel på de aktive brugere og de øvrige. Dem der tygger mest, mener i mindst grad, at det er tabubelagt. 78% af de aktive brugere er således uenige i, at det er et tabu, mens cirka halvdelen af de øvrige er uenige heri.

Omvendt mener kun 22% af de aktive brugere, at det er et tabu. Kvinder og ikke-brugere er generelt i højere grad enige i, at khat er et tabu. Dette stemmer overens med observationen i kapitel 1 omkring det at skjule khatbruget for andre. Her svarede mænd og brugere også i højere grad, at de ikke skjulte deres brug af khat for nogen.

Tabel 3.6 Er khat et problem for somalieres integration i Danmark ?

		Det er et problem for somalieres integration i DK			
			Enig	Uenig	Total
Brug af khat	Aktive brugere	Antal	99	158	257
		Pct.	38,5%	61,5%	100,0%
	Tidligere brugere	Antal	72	31	103
		Pct.	69,9%	30,1%	100,0%
	Ikke brugere	Antal	277	70	347
		Pct.	79,8%	20,2%	100,0%
Total		Antal	448	259	707
		Pct.	63,4%	36,6%	100,0%

Ser man på tabel 3.6 omkring khat som et problem for somalieres integration i Danmark, er der igen store forskelle på besvarelserne ud fra respondenternes egen brug af khat. Særligt de aktive brugere adskiller sig fra de øvrige ved, at kun 39% er enige, mens 70% af de tidligere brugere og 80% af ikke-brugerne mener, at det udgør et integrationsmæssigt problem at tygge khat. Der er som sådan ikke noget overraskende i, at brugere selv er mindre skeptiske overfor brugen, så at sige, og måske er det mest bemærkelsesværdige, at så mange faktisk erklærer sig enige.

Interviewene med undersøgelsens informanter er ret entydige i deres fortolkning af khat som et stort problem for integrationen. Både som katalysator og symptom, så at sige. De peger på, at khat i sig selv være en barriere for at komme i gang med uddannelse, ind på arbejdsmarkedet eller for at deltage i f.eks. børnenes skole og hverdag, men det kan ligeledes være en reaktion på ikke at føle sig integreret og ikke at lykkes med at få fodfæste i det danske samfund. Flere nævner, at det stigende brug hos kvinder også skal ses som en måde at klare sig igennem en hård hverdag, hvor de ofte er alene med ansvar for hjem og børn og måske samtidig er eneforsørgere i husstanden. Her bliver khat en flugt fra virkeligheden som også ses i andre etniske grupper med f.eks. alkohol eller stoffer.

3.4.1 Problemer forårsaget af khat

Endelig er respondenterne blevet bedt om erklære sig enige eller uenige i, at khat giver problemer for hhv. økonomi, helbred, familien og arbejdet. Her angiver størstedelen – omkring 75% - at de er enige, dvs. at de mener, det skaber problemer på de nævnte områder. Bag om tallene viser det sig, at brugere af khat generelt er mindre enige, dvs. at der er færre, der selv tygger khat, som mener at det giver problemer. Dette kan både skyldes manglende erkendelse af de problemer som brug eller misbrug medfører, og at det måske i lige så høj grad er folk omkring brugerne, der oplever og mærker konsekvenserne.

3.5 Opsamling

Egen brug af khat påvirker holdninger til khat i langt højere grad end køn, alder og under uddannelse. Også respondenternes bopæl viser relativ stærk sammenhæng med deres holdninger.

Der er generelt stor forskel på respondenternes syn på, om man kan blive afhængig af khat. Mens størstedelen af ikke-brugere mener, at man kan blive afhængig, er det under halvdelen de aktive brugere, som er enige heri.

Samme mønster gør sig gældende med holdningen til, om khat skal være lovligt, hvor der er endog store forskelle ud fra om respondenterne selv tygger eller ej. Omkring 80% af de kvinder og mænd, som er aktive brugere mener, at khat skal være lovligt i modsætning til under 10% af dem, der aldrig har tygget.

Flere kvinder og unge mener, at khatbrug er et tabu, nemlig omkring halvdelen af respondenterne i disse grupper. Dette stemmer overens med den tendens, at det generelt er dem, der tygger mest, der i mindst grad mener, at khat er et tabu.

65% af de adspurgte mener, at khat udgør et problem for somalieres integration i Danmark. Brugere er igen i mindre grad enige i denne påstand. En tredjedel mener, at khat ikke er en del af somalisk kultur (brugere i mindre grad og ikke-brugere i højere grad).

Overordnet angiver cirka tre fjerdedele af besvarelserne, at khat giver problemer for økonomien, helbredet, familien og arbejdet. Igen er der forskelle ud fra om respondenterne selv er brugere eller ej, således at brugere generelt er mindre skeptiske overfor negative konsekvenser af khatbrugen.

4 Om undersøgelsen

4.1 Datamateriale

Undersøgelsen er foretaget på baggrund af en større spørgeskemaundersøgelse blandt dansk-somalierne i Københavnsområdet, Århus, Odense, Ålborg og Kolding. Herudover er foretaget en supplerende interviewundersøgelse med udvalgte informanter.

4.1.1 Spørgeskemaundersøgelse

Det kvantitative datamateriale består af en spørgeskemaundersøgelse henvendt til alle dansk-somalierne i aldersgruppen 15-50 år uanset ikke-eksisterende, tidligere eller nuværende brug af khat. Personerne, der har besvaret spørgeskemaer, kaldes i rapporten for *respondenter*.

Hvis man ser på andelen af somaliere i Danmark, der er i denne aldersgruppe og ser på, hvor mange, der er bosat i de geografiske områder, der er fokus for undersøgelsen, udgøres målgruppen af ca. 6000 personer. I alt er indsamlet 848 gyldige spørgeskemaer, dvs. der er besvarelser fra omkring 15% af den samlede målgruppe.

Spørgeskemaet til respondenterne har været dobbeltsproget på dansk og somali. Spørgeskemaets sprog og indhold er på forhånd blevet afprøvet og diskuteret med både fagfolk indenfor khat og repræsentanter fra det somaliske miljø.

4.1.2 Uddeling og indsamling af spørgeskemaer

I distributionen af spørgeskemaer blev ni dansk-somaliske nøglepersoner ansat som datamedarbejdere og adgangsgivere til det somaliske miljø. Der blev ansat fire nøglepersoner i København, en i Odense, en i Kolding, to i Århus samt en i Ålborg. Blandt nøglepersonerne er der både mænd og kvinder og en spredning på alder, således at adgangen til forskellige respondentgrupper i udgangspunktet blev sikret. Nøglepersonerne blev rekvireret gennem Als Researchs netværk, som kunne pege på vigtige og kendte personer indenfor det somaliske miljø, dvs. personer som kunne få adgang til mange og forskellige grupper blandt dansk-somalierne. Det har bl.a. været personer tilknyttet de somaliske medier i Danmark.

4.1.3 Interviewundersøgelse

Datamaterialet er suppleret med en mindre telefoninterviewundersøgelse. Der er gennemført interview dels med fagfolk, der har beskæftiget sig med somaliere, khat og misbrug og dels med repræsentanter fra det dansk-somaliske miljø. Interviewundersøgelsen er medtaget for at få uddybet nogle af de problematikker og temaer, som resultaterne fra spørgeskemaundersøgelsen pegede på. Der er i alt gennemført seks telefoninterview. Interviewpersonerne kaldes i rapporten *informanter*.

4.2 Undersøgelsens metode

Det har været afgørende for både undersøgelsens omfang og svarprocent, at disse ni nøglepersoner, med deres opsøgende arbejde, har fungeret som undersøgelsens repræsentanter. De har haft adgang til somaliske miljøer og fora og har haft netværk og kendskab til at præsentere spørgeskemaundersøgelsen, også for traditionelt mere skeptiske eller lukkede grupper blandt dansk-somaliere. Deres forskellige alder og køn har givet dem adgang til mange forskellige grupper. De mandlige nøglepersoner har således primært stået for distribution af spørgeskemaer i manddominerede miljøer (f.eks. fredagsbøn i moskeer, mandeklubber osv.) og de kvindelige nøglepersoner har varetaget distribution af spørgeskemaer i de kvindedominerede miljøer (f.eks. moskeer om lørdagen, kvindeklubber og – foreninger osv.).

Alle ni nøglepersoner har brugt tid på at hjælpe informanterne med at udfylde spørgeskemaerne. De har besvaret spørgsmål omkring indhold, form, anvendelse, anonymitet m.m. Den for nogen ukendte spørgeskemaform har krævet en del forklaring, også i forhold til bekymringer omkring brugen af det udfyldte spørgeskema og deres anonymitet. Nøglepersonerne har i den forbindelse kunne berolige og på somali forklare informanterne om undersøgelsen. De har i flere situationer fungeret som personlige interviewassistenter.

Det er helt entydigt, at det store antal besvarelser er opnået ved at uddele og indsamle spørgeskemaerne personlig og i én omgang. På den måde er sikret flest mulige besvarelser og en meget lille andel spildte spørgeskemaer.

Udover de ni dansk-somaliske ansatte har der været etableret kontakt med en række andre personer og institutioner til uddeling og indsamling af spørgeskemaer. Især tre enkeltpersoner lagde ulønnet en stor indsats for at få uddelt og indsamlet spørgeskemaer. Det drejer sig om kontaktpersonen til khat-misbrugsbehandlingen på Vollsmose Sundhedscenter, koordinatoren for det somaliske misbrugsprojekt Projekt Isbeddel i København og formanden for den somaliske netværksindsats og det igangværende khat-projekt i Århus Kommune.

Yderligere blev der skabt kontakt til alle Social- og Sundhedsskoler i de 5 pågældende byer, en række VUC'ere, tekniske skoler og sprogcentre med henblik på at afdække antallet af elever med somalisk baggrund, da det har været et eksplicit ønske også at nå dansk-somalier under uddannelse. Af de, der havde somaliske elever og ønskede at deltage, blev der etableret samarbejde med 7 sprogskoler, 2 VUC'er, en teknisk skole og en produktionsskole. Hvert sted opgav et estimeret antal dansk-somaliske elever på skolen og et tilsvarende antal spørgeskemaer blev sendt til dem med posten. Uddannelsesinstitutionerne har efterfølgende været behjælpelige med at sende de udfyldte spørgeskemaer retur.

Et sidste fokus har været på herberger og varmetuer, hvor det er lykkedes at etablere et samarbejde med to herberger og en varmestue, alle tre beliggende i København.

Erfaringen fra denne undersøgelse er, at det er afgørende at implicere kendte og lokale nøglepersoner, der kan arbejde i felten. Undersøgelsens nøglepersoner har stået for indsamlingen af langt størstedelen af de udfyldte spørgeskemaer, og de har med deres somaliske baggrund og kulturelle og sproglige kendskab haft adgang til en bred vifte af netværk. De har deltaget i jule- og nytårsarrangementer, somaliske

fester, bryllupper, besøgt dansk-somaliske restauranter, cafeer osv. og har sikret undersøgelsen et bredt rekrutteringsgrundlag.

4.3 Statistisk bearbejdning af spørgeskemaer

Alle data fra spørgeskemaerne er blevet indtastet og behandlet i SPSS. Udover almindelige frekvensberegninger og krydstabeller har krydskørsler i datasættet herudover undergået en Chi square test og en Cramer's V test. Førstnævnte har testet og sorteret i forhold til statistisk signifikans, således at kun signifikante sammenhænge i datamaterialet indgår i rapportens konklusioner. Signifikansniveauet er 0,05 og fortæller os, at der er en mere end tilfældig sammenhæng mellem variable, dvs. at de ikke er uafhængige. Herudover er Cramers V benyttet som mål for styrken af denne afhængighed mellem variablene. I forhold til mere sociologiske spørgeformer som i herværende spørgeskema, er Cramers V et hensigtsmæssigt mål for sammenhæng mellem kategorivariable (nominale og ordinale variable).¹¹ Cramers V er med andre ord et mål for, hvor stærk den signifikante sammenhæng mellem givne variable er.

I rapportens tabeller er angivet den valide procent, dvs. en beregnet procent af alle angivne svar i den pågældende kategori. Heri er altså ikke medregnet manglende svar/missing. Den valide procent giver således en svarprofil i forhold til de for spørgsmålene relevante respondenter, mens en almindelig procentangivelse ville give en svarprofil i forhold til alle undersøgelsens respondenter.

Rapportens valg af valide procenter skal bl.a. ses i lyset af den for målgruppen uvante spørgeskemaform. Dvs. at nogle spørgeskemaer og spørgsmål af respondenterne er blevet udeladt, glemt eller udfyldt ukorrekt. Vurderingen har derfor været, at det er mere hensigtsmæssigt at beskæftige sig med svarprofilen blandt de gyldige og reelle svar. I alle tabeller er udover procent angivet det faktiske antal respondenter i forhold til den enkelte svarkategori og i forhold til totalen. I tilfælde, hvor antallet af manglende svar/missing i sig selv påkalder sig interesse, er dette anført i rapportens kommentarer og tekst.

4.4 Repræsentativitet og udsagnskraft

Respondenterne i spørgeskemaundersøgelsen er ikke udvalgt på baggrund af en tilfældig udvalgt stikprøve. Udgangspunktet har været at få så mange besvarelser som overhovedet muligt indenfor en spredning på alder, køn, bopæl, uddannelse, arbejde og civilstatus. Det er i høj grad lykkedes grundet grundig forudgående planlægning og ikke mindst grundet nøglepersonernes flittige og vedvarende indsats for at komme så bredt ud som muligt. Der har således været opsøgende udde-ling og indsamling af spørgeskemaer fra herberg til uddannelsesinstitutioner, fra moskéer til tyggeklubber, fra private forsamlinger til offentlige arrangementer osv. Besvarelserne repræsenterer således den ønskede spredning på de prædefinerede baggrundsvARIABLE, i statistiske termer en stratificeret udvælgelse. I forhold til besvarelser blandt kendte storbrugere/misbrugere er der også en bred dækning på landsplan. Således har der været samarbejde med misbrugsprojekter i både Køben-

¹¹ Dette i forhold til f.eks. en regressionsanalyse, der kan benyttes i forhold til intervalvariable.

havn, Århus og Odense, ligesom nøglepersonerne har været opsøgende omkring herberg m.v. i de store byer.

Det er ikke muligt at tale om svarprocent i traditionel forstand, idet metoden har været baseret på personlig henvendelse, uddeling og indsamling. Dog kan svarprocenten sammenholdes med dækningsgraden i forhold til den samlede målgruppe på ca. 6000 herboende somaliere i alderen 15-50 år. De 848 gyldige spørgeskemaer svarer således til cirka 15% af alle potentielle respondenter i målgruppen.

4.5 Respondenter

I alt er der udfyldt og indsamlet 858 spørgeskemaer. Heraf er ti blevet kasseret pga. ufuldstændig og problematisk udfyldning, hvilket har efterladt 848 gyldige spørgeskemaer. Af dem er 59% udfyldt af mænd og 40% udfyldt af kvinder. Aldersfordelingen er relativt jævn, men der er flest informanter mellem 20-44 år. Den største aldersgruppe er 35-39 år.

86 % af informanterne har været i Danmark mellem 7 og 18 år.

Lidt over halvdelen af informanterne bor i Københavnsområdet. Derudover bor 15% i Århus og omegn, 18% i Odense og omegn, 6% i Aalborg og omegn og 7% i Kolding og omegn.

49% af informanterne er gift eller samlevende, 35% er alene og 16% er skilt eller separeret.

I forhold til højst afsluttede uddannelse har 34% grundskolen som højeste uddannelse, 29% har en ungdomsuddannelse og 12% har en videregående uddannelse. 24% har ingen uddannelse bag sig.

37% forsørger sig selv via en lønindkomst. 26% er på kontanthjælp, 18% modtager SU, 7% er på dagpenge og 5% modtager folkepension eller anden form for pension.